

Foto Jaka Bogataj

Odrekanje za boljše življenje

Nekateri ga hvalijo, drugi grajajo, tretji pa prisegajo, da je tak, kot je, realen odsev sedanjih razmer in načrtovalcem dosegljivih spoznanj o gospodarskih tokovih po svetu in pri nas v naslednjih petih letih. Stabilizacijskih prizadevanj mu ne odreka nihče, o tem, če so njegova pota, ki naj bi nas pripeljala v obetavnije čase, ravna ali vijugasta, pa so mnenja že različna. Tak sprejem je doživel osnutek plana družbenega razvoja Jugoslavije 1981-85, ki ga v teh dneh delegati v klopih zveznega parlamenta oblikujejo v dokument, ki naj bi uravnaval naše delo in ravnanje v tem srednjeročnem obdobju.

Z dejstvom, da bo v teh letih treba položiti stare neplačane račune slabega dela, prevelikega zadolževanja v tujini, pretiranega investiranja v slabe naložbe, predvsem pa prevelike porabe na vseh področjih, ki ni bila skladna z dohodkom, ki smo ga prigrisodarili, smo se že sprijaznili. Kako boleče bo plačevanje teh dolgov, pa bo v marsičem odvisno od našega dela in ravnanja v teh petih letih. V tem času bi morali odplačati neporavnane dolgove dolgoletnih slabosti in si priboriti ugodnejše izhodišče za hitrejši razvoj v drugi polovici osemdesetih let, kot pa smo ga imeli na startu v to desetletje. Če dolgov ne bomo odplačali sedaj, jih bomo plačevali kasneje z dodatnimi obrestmi.

To pa terja sprejetje s stabilizacijskimi zahtevami prepojenega planskega dokumenta. To je bila tudi temeljna zahteva vseh, ki so imeli kaj opraviti v snovanju in konkretnih pripravah srednjeročnega plana. Posebej jasne široke družbenopolitične opredelitve je prispevala 15. seja CK ZKJ. Na njej so komunisti iz vse Jugoslavije zlasti poudarili nujno hitrejšo vključevanje naše države v mednarodno delitev dela, zmanjšanje naložbenih apetitov, uskladitev vseh vrst porabe z realnimi možnostmi in postopno zmanjševanje naše zadolženosti v tujini. Da bi to dosegli, mora združeno delo pri vseh odločitvah dobiti več besede, povečati je treba odgovornost – osebno in kolektivno – za uresničevanje dogovorjenega. Jugoslovanski komunisti tega niso poudarili po naključju. Njihovi sklepi so rezultat spoznanj dosedanjih slabosti in pripricjanja, da si brez odprave starih napak ne moremo obetati mirnejšega razvoja v prihodnje.

Zahteve so realen odsev zahtev sedanjega družbeno-ekonomskega trenutka. Tako kot v sedanjem osnutku srednjeročnega planskega dokumenta bodo neovomno zapisane tudi v sprejetem planu. Na-

logam, da je povečevanje izvoza in odločnejše vključevanje našega gospodarstva v mednarodno delitev dela prva naloga sedanosti in prihodnosti, da je treba izkoristiti doslej neizkoriščene možnosti, ki nam jih ponujata plodna zemlja in podnebje, ter pridelati toliko hrane, da jo bomo imeli dovolj zase in da nam jo bo nekaj ostalo še za izvoz, da je treba kar največ uvožene energije postopno zamenjati z domačo, razvijati vse, kar lahko prispeva k zmanjševanju uvoza in povečanju izvoza ter da je treba vso porabo speljati v strugo stabilizacije, iz katere bo mogoče zajemati samo toliko, kot je v njej, saj na tujo akumulacijo, razen za uresničitev nalog v prednostnih dejavnostih, ne bomo smeli več računati, ni mogoče nasprotovati.

Take planske opredelitve so obetavne in nedvomno zaslužijo podporo.

Simpatična je dolgoročnejša opredelitev ekonomskih odnosov s tujino, ki se ne opira samo na zahteve po povečevanju izvoza in omejevanju uvoza. Zaradi sedanjega deficita v plačilni bilanci in dejstva, da smo v minulem obdobju izvozili komaj kakih 12 odstotkov družbenega proizvoda, je seveda poudarjen predvsem izvoz. Ko pa bodo poglobljene bilančne težave omiljene, naj bi povečevanju izvoza sledilo tudi ustrezno povečevanje uvoza, saj na sedanji razvojni stopnji Jugoslavija brez vključitve v mednarodne gospodarske tokove ne more računati na razvoj. Planske zahteve, da naj bi vsako leto povečali izvoz za 8 odstotkov in ob koncu tega planskega obdobja prodali na tuje okrog 17 odstotkov družbenega proizvoda, torej ne gre razumeti samo kot odrekanja v korist izvoza, pač pa tudi kot ustvarjanje novih možnosti za uvoz.

Osnutek plana ponuja cilje, katerih uresničitev je za Jugoslavijo najbolj pomembna. To je njegova svetla stran. Temnejšo pa predstavlja dejstvo, da so mnogi cilji samo našeti, razprave ob usklajevanju pa kažejo, da nikomur ni povsem jasno, kako bomo do njih prišli. saj republike in pokrajini še niso prevzele konkretnih obveznosti, kako bomo na primer izpolnili planska predvidevanja, da bomo v tem obdobju nakopali dodatnih 32 milijonov ton premoga, kje in kako bomo dobili novih 7.805 megavatov elektrike, kako naj bi za 4,5 odstotka povečali kmetijsko proizvodnjo...

Dosti pomislekov zbuja predlog, naj bi za naložbe do 1985. leta porabili blizu 38 odstotkov

družbenega proizvoda. Naložbe v osnovna sredstva naj bi se vsako leto povečale realno za odstotek in pol, kar je za tri odstotke manj od načrtovane letne rasti družbenega proizvoda. Navidez je to zelo stabilizacijsko, saj bi za naložbe v osnovna sredstva porabili namesto dosedanjih 35 le 29 odstotkov družbenega proizvoda. Že prve razprave pa so pokazale, da za načrtovane naložbe v obratna sredstva že sedaj primanjkuje kakih 600 milijard dinarjev. To kaže, da se kljub vsem zahtevam nekateri še ne morejo ali nečejo odreči naložbam in s tem ekstenzivnemu razvoju. Še bolj »odstopa« od družbenih opredelitev seštevek predvidenih naložb v republikah in pokrajinah, saj je kar za 21 odstotkov večji kot v zveznem planu.

Očitno je, da so se nerealne investicijske zahteve vtihotapile tudi v predlagano besedilo osnutka sedanjega srednjeročnega plana. To potrjuje domnevo, da se v zavest mnogih še ni prebilo spoznanje, da se bo treba za dosego skupnih ciljev nekaterim ambicijam odpovedati in sprijazniti s tem, da bo mogoče zagotoviti denar samo za najbolj pomembne skupne naložbe, za slabe in manj pomembne pa ga preprosto ne bo več.

Planski dokument usmerja k življenju stvarnih možnosti. To pa terja spremembo ravnanja, predvsem pa najbolj smotrnoro porabo. Žal že v letošnjem, prvem letu sedanjega planskega obdobja, ponekod kršijo nekatere stabilizacijske zahteve plana. Pro-račun federacije pa je najbolj oddaljen od zahteve, da lahko porabimo toliko, kot ustvarimo. Zahtevo nekaterih delegacij, ki so ob usklajevanju dela plana, ki govori o spodbujanju hitrejšega razvoja gospodarsko manj razvitih republik in SAP Kosova menile, da bi bilo prav, če bi gospodarstvo razvitejših republik in Vojvodine, ki bo združevalo sredstva za naložbe v manj razvitih republikah in na Kosovem, spremljalo tudi porabo denarja, gre razumeti kot prizadevanje, da bi se denar kar najbolj racionalno porabil in da bi zagotovili kar najboljše efekte naložb. Prvo negotovanje nad tako zahtevo iz manj razvitih sredin kaže, da spreminjanje dolgoletnih odnosov ni lahka naloga. Nedvomno ima vsak narod v jugoslovanski skupnosti svo pravo razpolagati s svojim dohodkom. To pa mu daje tudi pravico spremljati usodo svojega dohodka, ne glede na to, kje in za kaj se porabi.

Uresničevanje planskih nalog bo odvisno tudi od svetovnih vplivov, zlasti pa od cen energije.

Nedvomno pa bomo do zunanjih težav toliko bolj odporni, kolikor bolj bosta stabilizacijski duh in resnična želja po uresnitvi skupnih ciljev prevevala naše odločitve. Pomembno bo tudi, kako hitro in uspešno se bomo znali v kontinuiranem načrtovanju, ki naj bi ga bolj uveljavili kot v minulem planskem obdobju, prilagajati spremembam v svetu in doma. Kajti nič ni tako dobrega, da ne bi moglo biti še bolje. In nobena opredelitev v planu ne bi smela biti vseh pet let nedotakljiva. Če bomo prišli do novih spoznanj, bo treba z njimi plan oplemenititi, sicer bomo lahko ob koncu srednjeročnega obdobja ugotavljali, da smo v planu zastavljene naloge izpolnili, hkrati pa bomo v enako nezavidljivem položaju, kot smo sedaj.

Razmišljanja o tem, če je predlagana 4,5-odstotna gospodarska rast v tem obdobju preskromna ali še prevelika, prevečkrat zanemarjajo bistveno vprašanje: kako preiti iz dosedanjega ekstenzivnega razvoja, značilnega po velikih vlaganjih, v razvoj na podlagi kvalitetnih dejavnikov gospodarjenja.

V besedilu osnutka plana je sicer mogoče zaslediti zahteve po boljšem izkoriščanju zmogljivosti, večji uspešnosti naložb, združevanju dela in sredstev za prednostne naložbe in podobno. Vendar bo to očitno premalo, če tem zahtevam ne bodo sledili ukrepi sprotne in dolgoročne gospodarske politike. Ti bodo morali pomagati uveljavljati take razmere, v katerih bo dohodek gibal razvoj. Skratka, ekonomskih zakonitosti brez slabih posledic ni mogoče dušiti. In tu ima Jugoslavija, po trditvah mnogih, največje rezerve. Zakaj naše gospodarstvo je s svojimi tehnološkimi in človekovimi sposobnostmi zmožno doseči znatno več, kot je dosegalo doslej.

Nedvomno je zelo pomembno, kaj bo pisalo v končnem besedilu srednjeročnega plana in v kolikšni meri bodo njegove opredelitve skladne z zahtevami sedanjega trenutka. Zanesljivo pa je, da bo šele življenje potrdilo ali zanikalo stabilizacijske usmeritve plana. Plan bo toliko bolj stabilizacijski, kolikor globlje bo v zavest vseh, ki lahko kaj prispevajo k njegovi uveljavitvi, prodrlo spoznanje o nujnosti drugačnega vedenja, kot smo ga bili vajeni doslej. To pa terja tudi odrekanja. A ne zato, ker bi se sprijaznili s slabšim življenjem, pač pa zato, da bomo lahko jutri bolje živeli.

Branko Podobnik

Jugoslovanski plačilnobilančni primanjkljaj

Tema tedna

 Poštni predal 29 18

Preskrba Slovenije s prehrano

Okrogla miza

20

Marjan Rožič

V Ljubljani smo predolgo ugotavljali, kolikšne raziskovalne zmogljivosti imamo
Aktualen pogovor

Vlasta Fele

Štefan Ščerbič
Portret tedna

21

Alenka Puhar

Pred kom snamemo klobuk?
Najbolj in najmanj ugleden poklic

Janko Tedeško

Manjvredni jezik prebivalcev Sardinije

 Jezikovne in narodnostne manjšine v Italiji 22

Marjan Sedmak

Novi problemi v luči kontinuitete

26. kongres KP Sovjetske zveze

23

Jozo Puljizevič

Za konec samo dolg poljub...
Ženska v množičnih medijih

Vlado Jarc

Premog in Šorci – veliki bogastvi

Sibirski kontrasti

24

Mitja Rotovnik

O eni reviji in o nekaterih iluzijah

Pobude in odmevi

25

Jug Grizelj

Tudi nageljni zrastejo v dragih toplih gredah
Od sobote do sobote

Rapa Šuklje

Nekaj bleščic v kalnih vodah
Berlinala 81

26

Anka Vidovič-Miklavčič

Z demagogijo odvrniti pozornost od konfliktov
V ogledalu časa

Marjeta Novak

Miklošič še vedno pred sodiščem

Ob 90-letnici smrti znamenitega slavista

27

Peggy Guggenheim

Umetniki med Parizom in Londonom
Spomini

Richard Löwenthal

Ne moremo si privoščiti neomejenega oboroževanja

Iz tujega tiska

28

Hubert Pehani

Enojajčni dvojčki so si v množičnem podobni
Iz raziskav

29

Boris Zagorec

Nikoli v nedeljo

31

Zbori združenega dela

Anketa

32

Manjšine v Italiji

Manjvredni jezik prebivalcev Sardinije

Številne manj znane »jezikovne manjšine« se čedalje bolj zavedajo tudi svojih narodnostnih posebnosti

Kadar govorimo o narodnostnih manjšinah v Italiji, se nam misel ustavi ob Francozi, ki žive v dolini reke Aoste, Nemci, ki naseljujejo Južno Tirolsko, in Slovenci, ki so naseljeni v Furlaniji-Juljski krajini. Pri tem pa pozablamo na številne druge »jezikovne manjšine«, ki žive na Apeninskem polotoku ter na Siciliji in Sardiniji in ki se iz leta v leto čedalje bolj zavedajo ne samo svoje »jezikovne« temveč tudi narodnostne posebnosti. Na osnovi mednarodnih pogodb ali zaradi tesne povezanosti z matičnim narodom so si tri mejne manjšine (Francozi, Nemci in Slovenci) izborile nekatere pravice, medtem ko so vse druge manjšine brez zaščite, čeprav v šestem členu ustave piše, da »republika s posebnimi predpisi štiti jezikovne manjšine«.

Ta člen ustave je ostal v vsej republikanski zgodovini Italije mrtva črka na papirju, četudi so se številni politiki zavzemali za »dosledno spoštovanje in uresničevanje ustave«. O nemški in slovenski manjšini ter deloma tudi o francoski je bilo veliko napisanega. Veliko manj pa ve italijanska in tudi mednarodna javnost o Albancih, Kataloncih, Hrvatih, Furlanijcih, Grkih, Ladincih, Okcitancah, Franko-provansalskih in Sardincih. Italija je od svojega poznega zedinjenja pod dinastijo Savojevcev poudarjala jezikovno in kulturno enotnost, ki jo je izenačevala z državnostjo in državnimi mejami. »Naredili smo Italijo, narediti moramo še Italijane!« je bilo geslo politikov, ki so pri ustvarjanju enotne države naleteli na deželne in mestne posebnosti ter lokalizme in specifične interese. Centralistični duh pri vodenju države, ki ga je vpeljala kraljevska dinastija in nadaljeval fašizem, je bil poražen pred dobrimi desetimi leti, ko je parlament izglasoval zakon o deželnih avtonomijah (proti temu zakonu so glasovali neofašisti in nekatere reakcionarne sile). Ta zakon, vsesplošna kulturna in gospodarska rast ter demokratizacija javnega življenja in prodor levice v deželne in občinske uprave so ustvarili pogoje za oživljanje narodnostne in jezikovne posebnosti manjšin. Močna jezikovna in avtonomistična gibanja so nastala predvsem na Sardiniji in v Furlaniji.

V času, ko se v Italiji vse pogosteje govori o prilagajanju ustave novim družbenim, socialnim in političnim resničnostim, predvsem pa, ko vse demokratične sile zahtevajo, da je potreba za ustreznimi za-

konskimi predpisi uresničiti voljo očetov republike, postajajo vse glasnejše tudi razprave o »jezikovnih«, »etničnih« in »narodnostnih« posebnostih manjšin. Medtem ko konservativne sile priznavajo manjšinam kvečjemu »jezikovno« posebnost, govore predstavniki manjšin o »narodnostnih« razsežnostih. To seveda ne pomeni, da želi katerakoli manjšina razbiti državno enotnost Italije (izjema so morda le nekateri južnotirolski skrajneži in separatisti), pač pa, da ni dovolj, če dobi manjšina pravico le do razvijanja jezikovne kulture, pri čemer pa država ne štiti gospodarske, socialne in teritorialne integritete manjšine.

Sardinščina - pogovorni in knjižni jezik

V dveh jezikovnih manjšinah, ki so bile zapostavljene vse do nedavnega, se je razvilo ne samo močno kulturno in jezikovno gibanje, temveč tudi politični avtonomizem. Gre za Sardince in Furlane. Na Sardiniji govori avtohton jezik - sardinščina - približno 1,2 milijona prebivalcev. Sardinščina je indoevropski jezik, ki spada v skupino zahodnih neolatinskih jezikov. Sardinija je imela burno zgodovino. Obdobjem samostojnosti so sledila stoletja tujeja gospodstva. Od 15. stoletja je bil uradni jezik na Sardiniji katalonski, pozneje kastiljski, v drugi polovici osemnajstega stoletja, ko je otok postal del Savojske krone, italijanski. V vsem tem času je bila sardinščina jezik revnih slojev, pastirjev in kmetovalcev in manj kot na manjvredni jezik se danes gledajo ne samo Italijani, temveč tudi mnogi prebivalci Sar-

dinije. Hkrati z nastajanjem avtonomističnega gibanja na začetku sedemdesetih let je oživel tudi zanimanje za domači jezik. Leta 1978 je bil deželnemu svetu Sardinije predložen osnutek zakona za zaščito sardinjskega jezika in kulture.

Sardinščina je bila dolga leta zgolj pogovorni jezik. Šele v zadnjem času postaja ta jezik knjižni. Zelja po oblikovanju jezikovne in kulturne enotnosti se prepleta s težnjo po politični avtonomiji. Sardinci so si izborili deželno avtonomijo že leta 1948, toda kljub temu so bile otoku vsiljene odločitve, ki so se porodile na sedežih rimskih ministrstev. Otok je tako postal velikanski vojaški poligon atlantske vojske, skladišče orožja in arzenal atomskih bomb NATO (na otoku Maddalena pri Sardiniji je baza za ameriške atomske podmornice). Na Sardiniji je zrasla petrokemijska industrija, ki ni samo porušila ravnotežja v socialni strukturi pretežno pastirskega in kmečkega prebivalstva, temveč je tudi uničila prirodo. Z naraščanjem jezikovne občutljivosti za sardinščino se krepi tudi politični avtonomizem, ki pa še vedno ni dosegel tihlinskih razsežnosti, da bi se otreseel pokroviteljstva osrednjih italijanskih političnih strank.

V Algheru na Sardiniji živi okoli petnajst tisoč katalonsko govorečih ljudi. Ta jezikovna enklava je ostanek večje vojaške postojanke, ki je nastala sredi štirinajstega stoletja. Katalonci so ohranili svoj jezik tudi potem, ko je prišla Sardinija pod upravo Savojevcev. Kot zanimivost naj omenimo, da je družina sedanjega sekretarja KPI Enrica Berlinguerja katalonskega izvora. Jezikovno obujanje sardinjskih Kataloncev se je pričelo že v petdesetih letih. Danes imajo razvite kulturne stike s Katalonijo. Prebivalci Alghera imajo tudi svojo stranko - »Sardenya i Libertat« - ki je hkrati nacionalistična in avtonomistična.

Tudi furlanščina ni, kot je v Italiji na splošno razširjeno mnenje, narečje, temveč živ in popoln jezik, ki pripada zahodnim neolatinskim jezikom (italijansščina spada v

Italija je od svojega poznega zedinjenja pod dinastijo Savojevcev poudarjala jezikovno in kulturno enotnost, ki jo je izenačevala z državnostjo in državnimi mejami. »Naredili smo Italijo, narediti moramo še Italijane!« je bilo geslo politikov, ki so pri ustvarjanju enotne države naleteli na deželne in mestne posebnosti ter lokalizme in specifične interese. Centralistični duh pri vodenju države, ki ga je vpeljala kraljevska dinastija in nadaljeval fašizem, je bil poražen pred dobrimi desetimi leti, ko je parlament izglasoval zakon o deželnih avtonomijah (proti temu zakonu so glasovali neofašisti in nekatere druge reakcionarne sile). Ta zakon, vsesplošna kulturna in gospodarska rast ter demokratizacija javnega življenja in prodor levice v deželne in občinske uprave so ustvarili pogoje za oživljanje narodnostne in jezikovne posebnosti manjšin.

vzhodno skupino neolatinskih jezikov). Furlanščino govori okoli sedemdeset tisoč prebivalcev Furlanije-Juljske krajine in Veneta.

Etnično in jezikovno obujanje Furlanov sodi v leta po prvi svetovni vojni. Toda fašizem je to obujanje kmalu zatl.

Druga furlanska pomlad se je pričela v šestdesetih letih, ko so pričele izhajati prve publikacije v furlanščini in ko je nastala stranka »Movimento Friuli«, katere program je večja kulturna, politična in gospodarska samostojnost dežele Furlanije-Juljske krajine. V zadnjih letih se je razvila v furlanščini bogata literarna dejavnost ter znanstvena in pravna publicistika.

Sardinci in Furlani so avtohtoni prebivalci, ki zaradi zgodovinskih okoliščin niso mogli razviti samostojnih političnih struktur. Počutijo se kot pripadniki Italije, vendar se mnogi med njimi nimajo za Italijane. Med kmečkim prebivalstvom je razširjena dvojezičnost s prevlado avtohtonega, materinega jezika nad italijansčino, ki je uradni jezik. Sardinci in Furlani ne želijo nadomestiti italijansčine z materinim jezikom, temveč zahtevajo le, da bi se ohranila bogata jezikovna kultura sardinščine in furlanščine in da bi ta dva jezika postala enakovredna italijansčini.

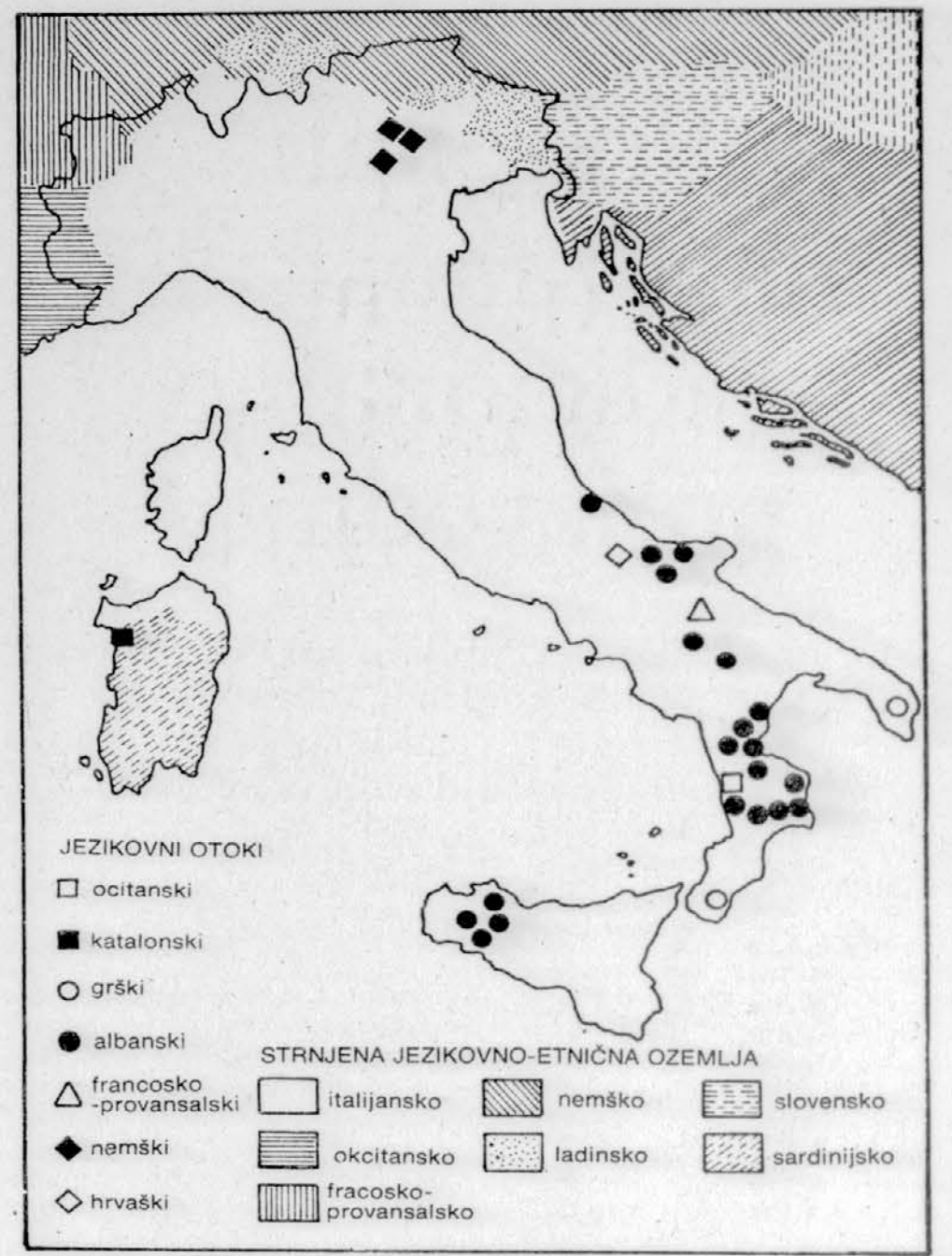
Ladinščina v Italiji zastopljena

Tudi ladinščina ali retoromanščina je zahodni neolatinski jezik, ki ga govori prebivalstvo Srednjih in Vzhodnih Alp. Ladinščina se deli v zahodno, srednjo in vzhodno skupino. V Italiji živi okoli trideset tisoč pripadnikov ladinjske jezikovne skupnosti v pokrajinah Belluna, Boena in Trenta. Ladinščina, ki jo govori prebivalstvo kantona Grisons (Granbünden) je postala četrti švicarski nacionalni jezik. V Italiji je ta jezik zastopljen. Jezikovno osveščanje Ladincev se je pričelo konec prejšnjega stoletja, vendar je doseglo večji razmah šele po drugi svetovni vojni. Na osnovi dogovora Gruber-De Gasperi iz leta 1946, ki je postavil osnovo za reševanje južnotirolskega vprašanja, so dobili tudi Ladinci zagotovila o posebni zakonski zaščiti. Tako so dobili Ladinci nekaj avtonomije v bociški pokrajini, ne pa tudi v Trentu in Bellunu. Tudi Ladinci, ki žive v Furlaniji, so brez vsakršnih pravic.

V dolini Aoste živi okoli devetdeset tisoč ljudi francosko-provansalske jezikovne skupnosti. Franko-provansalska je zahodni neolatinski jezik, ki je soroden francosčini. Na vsem področju, kjer govore franko-provansalsčino, je postala francosčina uradni kulturni jezik.

Usoda franko-provansalsčine v dolini Aoste od zedinjenja Italije do danes je nadvse zanimiva. Kraljevska oblast je od vsega začetka zatirala knjižno francosčino in podpirala franko-provansalsčino (patois), na katero je gledala kot na manjvredno narečje, nenevarno kulturni nadvladi italijansčine. Poitalijančevanje Aoste je doseglo višek pod fašizmom, ko so bila spreminjena v italijansčino tudi francoska geografska imena. Prebivalstvo doline Aoste si je že med drugo svetovno vojno izborilo nekaj kulturne in jezikovne avtonomije na osnovi stare fevdalne avtonomije. Tako kot na Južnem Tirolskem in v Furlaniji-Juljski krajini je tudi v dolini Aoste avtonomni deželni statut le deloma uresničen. Kljub temu je kulturno in jezikovno delovanje v francosčini in franko-provansalsčini izredno bogato. Gospodarski položaj v deželi je trden, tako da je migracija prebivalstva minimalna (povsem drugače je na Sardiniji, od koder je v zadnjih dvajsetih letih emigriralo okoli pol milijona ljudi). V dolini Aoste delujejo tri etnične stranke - Union Valdôtaine, Union Valdôtaine Progressiste in Narodna demokracija - ki zberejo na volitvah tretjino glasov.

Poleg Franko-provansalscev žive v Italiji tudi Okcitanzi, ki so koncentrirani v po-

krajinah Cuneo, Imperia in Torino. Po nekaterih podatkih je v Italiji okoli 200 tisoč okcitsko govorečih ljudi. Etnično-jezikovno osveščanje tega prebivalstva se je pričelo šele pred dobrimi dvajsetimi leti. Danes delujejo med Okcitanzi številni kulturni krožki in politične organizacije, ki se zavzemajo za jezikovno gospodarsko in socialno rast narodnostne skupnosti. V okviru okcitske narodnostne skupnosti v Italiji deluje tudi valdeška verska manjšina, heretična sekta, ki je nastala v dvanajstem stoletju. Versko gibanje, ki je dobilo ime po lionskem trgovcu Valdu, se je razširilo v mnoge kraje Evrope. V obdobju protireformacije je bilo gibanje skupaj z Okcitanzi skoraj iztrebljeno. Ohranilo se je le v nekaterih težko pristopnih piemontskih dolinah. Okcitanzi se bore, da bi njihov jezik, na katerega gledajo mnogi kot na narečje, poučevali v osnovnih šolah.

Neavtohtoni jezikovni manjšini

Manjšina so tudi Grki, ki žive na italijanskem jugu. Grška kolonizacija juga Apeninskega polotoka se je pričela v petem stoletju pred našim štetjem in večina znanstvenikov soglaša, da je sedanja grška manjšina potomec antičnih Grkov, četudi nekateri etnologi zatrjujejo, da gre za poznejšo kolonizacijo iz časa Bizanca. Zaradi tega ni jasno, ali naj to manjšino prištejemo med avtohtone ali ne. Neavtohtone jezikovne manjšine tvorijo Albanci in Hrvati. Albanci živijo v sedmih deželah južne Italije in na Siciliji. Albanci so se naselili v teh predelih v drugi polovici

šestnajstega stoletja po prihodu Turkov na Balkan. Po nekaterih ocenah je Albancev v Italiji okoli sto tisoč. V zadnjih letih so razvili bogato kulturno dejavnost. Največja ovira na poti jezikovnega in nacionalnega oživljanja je gospodarska zaostalost dežel, v katerih živijo Albanci, kar povzroča odhajanje prebivalstva na razvitejši sever. Hrvatske kolonije na Apeninskem polotoku so nastale v različnih časovnih obdobjih med desetim in šestnajstim stoletjem. Do danes so se hrvaške enklave ohranile le v deželi Molise. Tudi Hrvati oživljajo kulturno in jezikovno dejavnost in se borijo za hitrejši gospodarski razvoj, kar bi preprečevalo odhajanje prebivalstva na sever. V arhivih italijanskega parlamenta leže številni zakonski osnutki za urejanje pravic in zaščite manjšin. Če izvemamo paket zakonov, ki urejajo delovanje, kulturni in gospodarski razvoj Nemcev na Južnem Tirolskem, se vse druge manjšine še vedno bore za pravno priznanje lastnega razvoja. Dosedanja italijanska zakonodaja vsedravnega ali deželnega značaja ureja le nekatere specifične probleme manjšin. Italijanske oblasti so do sedaj izpoljevale obveznosti do manjšin le tedaj, kadar so jih v to silili mednarodni dogovori ali obveznosti. Manjšine pa pričakujejo, da bo parlament sprejel zaščitne zakone, ki bodo izerali iz ustave in njenega šestega člena. Nerazumljivo se zdi, zakaj morajo manjšine v petinidesetletnem življenju demokratične Italije še vedno čakati na globalni zaščitni zakon. Janko Tedeško

Najbolj in najmanj ugleden poklic

Pred kom snamemo klobuk?

Ko je bila pred trinajstimi leti v Sloveniji opravljen prvi raziskava javnega mnenja, je eno od vprašanj (tedaj še neštevilnih) veljalo tudi ugledu posameznih poklicev. Tisto znano geslo, da je pri nas vsako delo častno, je pač samo geslo ali deklarirana resnica. Predstavniki sociološke znanosti ali vede, ki so že po definiciji znanstvenega poklica iskali nepovršnih resnic, so se ji odločili pogledati v notranjost, češ, je že res, da je vsako delo častno, a nekatera dela so bolj častna kot druga.

S eveda sociologije ne zanima nekakšna objektivna resnica o častnosti ali ugledu različnih poklicev - takšne objektivne resnice pač ni. To ne pomeni, da ni nobenih stvarnih kriterijev. Dr. Peter Klinar v zvezi s tem takole razmišlja:

Zdravniki na vrhu, kmetje in težaki na dnu

Ti stvarni faktorji pa ne igrajo edine vloge in, tako kaže, tudi odločilne ne. Če bi jo, potem bi se na vrhu najbolj zanesljivo pojavljali nosilci najvišjih državnih funkcij, ki imajo pač izjemno družbeno moč, pravice in odgovornosti, doživljajo tudi izredno publiciteto in so za nameček absolutno in ne le relativno redki. Pa se ne - ne pri nas, ne drugje, kjer so ugledi poklicev predmet znanstvenega raziskovanja. Ko bi bil ugled tako usodno vezan na stvarno merljive faktorje, bi si bilo težko razložiti tudi nihanja oziroma premike po klinih hierarhične lestve. Poklicni prestiž je v veliki meri odvisen tudi od subjektivnih, tako rekoč iracionalnih dejavnikov, ki jih je težko ugotoviti. Ker jih je tudi težko izreči. In kakšne so torej misli, ki jih je med Slovenci lani porodilo povabilo: »Povejte, prosim, za vsakega od naslednjih poklicev,

kako velik ugled ima po vaši sodbi pri ljudeh?« Hierarhična lestvica, sestavljena iz štirinajstih ponujenih poklicev, je takšna:

Table with 4 columns: Poklic, zelo velik ugled, povpr. velik ugled, majhen ugled. Rows include: 1. zdravnik, 2. univerzitetni profesor, 3. direktor večje delovne organizacije, 4. diplomirani inženir, 5. poklicni politik, 6. oficir, 7. učitelj, 8. duhovnik, 9. obrtnik, 10. miličnik, 11. visoko kvalificirani delavec, 12. pisarniški uslužbenec, 13. kmet, 14. nekvalificirani delavec.

Visoka cena pameti

Iz hierarhične razporeditve teh štirinajstih poklicev je na prvi pogled razvidno, da uživajo največ časti tisti poklici, ki so usodno odvisni od pameti - pojmovane bolj v smislu intelekta kot pa bistrosti ali premetnosti. In nasprotno: delo kmetov in neusposobljenih delavcev, pa naj je še tako garaško, ima v obeh večine Slovencev najmanj ugleda. Enako očitno je tudi, da premoženje pri ocenjevanju ugleda ne igra kdove kakšne dominantne vloge: če bi, potem bi se kmetje in obrtniki vrstili nekoliko višje. Je pa verjetno enako jasno, da tista zvrst družbenega priznanja, ki se izraža v obliki plačila za delo, ni brez posledic: relativno nizek ugled, ki so ga anketiranci pripisali učiteljskemu poklicu, je mogoče pripisati tudi temu, da je plačilo zanj dokaj klavno. Dr. Peter Klinar, ki je opravil interpretacijo teh podatkov, opozarja na presenetljivo

enajsto in dvanajsto mesto, se pravi na uvrstitve visoko kvalificiranih delavcev in pisarniških uslužbencev. Prevladujoče mnenje je pač, da uživajo pisarniški ljudje precej večji ugled kot delavci za stroji. Tisti, ki se izza proizvodnih strojev preselijo za pisarniške mize, doživljajo to kot družbeno promocijo. Ali se morda motijo? Po ugotovitvah, ki so prikazane na tej hierarhični lestvici poklicev, bi že lahko tako sodili.

Premiki zadnjih trinajstih let

Kot že omenjeno, je bil poklicni prestiž predmet zanimanja že takoj pri prvi raziskavi javnega mnenja, opravljeni leta 1968. Ali kaže trinajst let stara hierarhična bistveno drugačno podobo? Ne, močno je podobna lantski. Tudi tedaj so bili na čelu zdravniki, na dnu pa kmetje in nekvalificirani delavci. Poudarka (in poštenega razmisleka) pa je vredno, da je bil ugled kmetov in delavcev lani še nižje ocenjen kot leta 1968, se pravi, da je bilo presoj o nizkem in zelo nizkem ugledu težaškega dela lani še več kot tedaj. Toda če sta vrh in dno ostala nespremenjena, je prišlo do zanimivih premikov v sredini. Kdo je torej napredoval in koliko? ● Poklicni politiki so se s šestega povzpeli na peto mesto ● Oficirji so prišli z osmega na šesto mesto ● Obrtniki, ki so zdaj deveti, so bili tedaj enajsti Če so trije poklici napredovali, so morali drugi trije pač nazadovati. Ta Zalostna usoda je doletela tele: ● Učitelji so zdrsili s petega na sedmo mesto ● Duhovniki s sedmega na osmo mesto ● Visokokvalificirani delavci so z devetega sestopili na enajsto mesto

Manj opazni, a zelo zanimivi pa so tudi neznamiti premiki na vrhu lestvice, ki sicer niso povzročili zamenjav na hierarhični lestvici, a utegnjejo, če se bo trend nadaljeval, lepega dne pripeljati do tega. Leta 1968 je bil prestižni primat zdravnikov

Table with 3 columns: Vprašanje o podkupovanju je zelo zvit zastavljeno, Leto 1972, Leto 1980. Rows include: 1. zelo pogostni, 2. pogostni, 3. redki, 4. jih ni, 5. ne vem, brez odgovora.

nesporen. Danes so se jim znanstveniki oziroma univerzitetni profesorji tesno približali. Isto velja za direktorje velikih delovnih organizacij in za inženirje, ki se jim ugled očitno zvišuje in s tem seveda približuje prestižu zdravniškega poklica.

Znanstveniki dohitvajo ali celo prehitvajo zdravnike

Nekaj o tej »gneči« na vrhnjih klinih nam lahko pove tudi pogled z drugačnega zornega kota. Prej našeta lestvica štirinajstih poklicev je bila nemreč sestavljena tako, da so bili seštetih odstotki, zabeleženi pod »velik ugled« in »zelo velik ugled«, pa seveda tudi »majhen ugled« in »zelo majhen ugled«. Če mlačnejši »velik ugled« za hip odmislimo in upoštevamo samo tiste odgovore, kjer je klobuk pri prič sploštljivo odkril glavo, češ da gre za zelo ugledne ljudi, je lestvica drugačna: ● Na prvo mesto sodijo znanstveniki oziroma univerzitetni profesorji, kjer je 51,5 odstotkov odgovorov ● Na drugo mesto pridejo zdravniki s 46,2 odstotka

- Na tretje mesto se uvrstijo direktorji s 45,2 odstotka ● Na četrty klin pridejo poklicni politiki, ki imajo natanko tretjino »zelo uglednih ocen«

In kakšna lestvica, če upoštevamo zgolj odgovore o »zelo nizkem« ugledu? Tudi po tem kriteriju so prvi znanstveniki, drugi zdravniki, a v družbi z inženirji (ali pa nasprotno, se razume), potem pridejo direktorji in za temi tako rekoč z roko v roki učitelji in poklicni politiki - obojim je za 0,4 odstotka anketirancev pripisalo ugled, ki je zelo nizek.

Vse torej kaže, da prihaja v ocenjevanju ugleda do premikov in da je hierarhična lestvica že danes drugačna kot pred dvesto leti. Družba, če upoštevamo le najstrožje kriterije. Ker v raziskavah javnega mnenja anketirancem pač ni treba pojasnjevati, zakaj so se odločili za tak odgovor in ne za onega, pač ni mogoče zatrdno reči, kako je prišlo do prestrukturiranja. Ampak mogoče je v teh študijah še kakšno drugo vprašanje oziroma odgovori nanj, ki bi bili lahko v tej zvezi zanimivi?

Pogledi na izkoriščevalce in izkoriščane

Naredimo preskok, ki se zdi vsaj nevljuden, če že ne zloben, a mu je mogoče v opravičilo navesti, da je funkcionalen - gre za preskok od rangiranja poklicev k ugotavljanju mnenja o izkoriščanju v naši družbi. Zadnja raziskava javnega mnenja je prvkrat poskušala preveriti, kako ljudje gledajo na grenko spoznanje o izkoriščanju človeka po človeku, s katerim se je začel pohod marksistične misli pa seveda tudi delavskega gibanja. Na vprašanje, ali v naši družbi se obstaja izkoriščanje človeka po človeku, so bili odgovori presenetljivo uravnoteženi: dobrih 16 odstotkov anketiranih je izjavilo, da na vprašanje ne bi vedeli odgovoriti, medtem ko jih je 40,6 odstotka prikmalo, češ da izkoriščanje obstaja, 42,3 odstotka pa odkimalo, da ga ni. In kdo je torej pri nas izkoriščen? Tisti, ki smo jih srečali na dnu vrednostne lestvice poklicev. Daleč največ odgovorov - 22,9

